

SCHADUWSPEL EN
WERKELIJKHEID

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN HOOGLERAAR AAN
DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT
OP MAANDAG 6 FEBRUARI 1950

DOOR

DR R. H. DE WAARD

SCHADUWSPEL EN WERKELIJKHEID

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN HOOGLERAAR AAN
DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT
OP MAANDAG 6 FEBRUARI 1950

DOOR

DR R. H. DE WAARD

UTRECHT - N.V. DEKKER & VAN DE VEGT - NIJMEGEN

*Mevrouw en Mijne Heren Curatoren dezer Universiteit,
Dames en Heren Docenten, Stafleden, Studenten en
andere belangstellenden,*

Zeer gewaardeerde Toehoorders,

Het was in een duister vertrek dat W. C. Röntgen de achtste November van het jaar 1895 de waarneming deed die geleid heeft tot de ontdekking van de naar hem genoemde stralen. In eenzelfde duisternis ligt een belangrijk deel van het werk van de arts die zich tot taak stelt met deze stralen patiënten te onderzoeken. Turend naar het flauwe groene schijnsel dat afstraalt van een doorlichtingsscherm wanneer dit getroffen wordt door röntgenstralen die eerst een patiënt hebben gepasseerd, ontwaart deze schaduwen van organen en van contrastmiddelen, die door materie van andere dichtheid omgeven zijn; hij richt zijn aandacht op de vorm, de grootte en de bewegingen van deze schaduwen, en van de zo verkregen waarnemingsbeelden tracht hij de betekenis te doorgronden.

De omgeving waarin hij werkt en zijn op die omgeving gerichte belangstelling doen daarbij denken aan de beschrijving van de holbewoners, die Plato geeft in de bekende allegorie van de grot ¹⁾. Deze holbewoners, die van jongsafaan in die grot hebben geleefd, zijn daarin zó vastgebonden, dat hun gelaat steeds naar één van de wanden is gekeerd. In de wand achter hen bevindt zich een horizontale spleet waardoor licht binnentreedt dat afkomstig is van een op grote afstand geplaatst vuur. De bewoners zien daardoor op de wand tegenover zich hun eigen schaduwen afgetekend, en behalve deze ook de schaduwen van voorwerpen die boven de hoofden gedragen worden door voorbijgangers langs een weg die dwars tussen de lichtspleet en het vuur loopt.

¹⁾ Plato, Politeia, lib. VII.

Voor Plato is het nu vanzelfsprekend dat de gebonden individuen in de door hen waargenomen schaduwen een volstreckte en niet verder herleidbare werkelijkheid zullen zien. Stemmen van de voorbijgangers zullen ze aan de schaduwen van de door hen gedragen voorwerpen toeschrijven, en ook overigens zullen ze zich uit hun waarnemingen een wereldbeeld construeren dat naar onze opvattingen sterk verwrongen is. Eén van hen wordt echter uit zijn beperking verlost gedacht: zijn boeien worden geslaakt en hij krijgt daardoor de gelegenheid de grot te verlaten en in het volle licht de buitenwereld te aanschouwen. Aanvankelijk wordt hij door dit licht verblind en is het hem niet mogelijk de samenhang van het nu gebodene met het vroeger waargenomene te doorzien, maar langzamerhand dringt tot hem door dat hij nader tot de werkelijkheid is gekomen en gaat hij het nieuw verworven inzicht waarderen. Keert hij dan in de grot terug en neemt hij daar zijn oude plaats weer in, dan zal het hem aanvankelijk moeilijk vallen de schaduwen op de wand tegenover zich te onderscheiden. Maar ook wanneer hij aan de duisternis gewend is zullen deze schaduwen voor hem niet meer dezelfde betekenis hebben als voor zijn minder bevoorrechte soortgenoten die de grot nimmer verlieten. Hij zal bij het zien van die schaduwen zich er steeds van bewust zijn, dat zij niet méér zijn dan een zeer onvolledig beeld van een veel rijkere werkelijkheid, en altijd zal in hem het verlangen blijven leven weer tegenover deze werkelijkheid zelf te worden geplaatst en — zo hij de nieuwsgierigheid van de natuuronderzoeker in zich draagt — met alle ten dienste staande middelen haar diepere wezen te benaderen.

De eigenlijke bedoeling van deze Platonische beschouwing zal later ter sprake komen. Voor het ogenblik willen we alleen nagaan of ze ons iets kan leren over de houding, die een arts dient aan te nemen tegenover de schaduwbeelden, die de röntgenstralen hem leveren. Het is waar, dat deze schaduwbeelden niet slechts in duisternis, maar dank zij de fotografische techniek ook in het volle daglicht kunnen worden waargenomen; ze behouden echter altijd het karakter van schaduwen, en de arts die zich tegenover hun spel geplaatst ziet weet even goed als de eens losgelaten grotbewoner, dat dit spel maar een zeer onvolkomen beeld is van een oneindig rijkere werkelijkheid. Maar dan mag men van hem ook verwachten, dat hij in

het aangeboden spel niet gelijk de altijd in boeien geslagen grotbewoners een op zichzelf staand geheel zal zien, waarvan de betekenis zonder gegevens van buitenaf kan worden begrepen, maar slechts één van de vele aspecten waarin zich een diepere werkelijkheid openbaart. Bij het aanschouwen van dit spel dient hij zich steeds te realiseren dat het die diepere werkelijkheid maar zeer ten dele tot uitdrukking brengt, en dat een verder doordringen in die werkelijkheid alleen mogelijk is, wanneer hij ook haar andere aspecten in aanmerking neemt.

Practisch betekent dit dat het stuk werkelijkheid dat in een patiënt is belichaamd door röntgenonderzoek alléén maar heel gebrekkig kan worden gepeild, en dat de arts die zulk een onderzoek heeft te interpreteren, zich eerst op de hoogte behoort te stellen van alles wat daarbuiten over de patiënt bekend is. Holz knecht, de stichter van de zo bekende Weense school, heeft dit b.v. in 1930 als volgt uitgesproken ¹⁾: „Er bestaat wel een röntgendiagnostiek, maar geen röntgendiagnose. De röntgendiagnostiek levert röntgensymptomen en -symptoomcomplexen, maar de diagnose is het resultaat van een waarschijnlijkheids-schatting op grond van alle anamnestiche, klinische, laboratorium- en röntgensymptomen die bij een patiënt zijn waargenomen”.

Het heeft Holz knecht hierbij zeker niet aan bijval ontbroken. Hij en vele anderen zouden zich echter niet met zoveel nadruk in de aangegeven zin hebben geuit, wanneer er niet een neiging had bestaan om de röntgendiagnostiek als een in zichzelf gesloten geheel te beschouwen en bij de interpretatie van een röntgenonderzoek niet of onvoldoende rekening te houden met niet-röntgenologische bevindingen. Deze neiging valt overal in de wereld te bespeuren, en ook ten onzent is men er, ondanks krachtig verzet van invloedrijke clinici, niet vrij van gebleven. Blijkbaar draagt zij dus niet een toevallig, maar een principiëel karakter, en het is daarom de moeite waard, na te gaan wat haar oorsprong kan zijn.

Men heeft deze oorsprong wel gezocht in een verkeerde instelling van de radiologen, en het is waar dat deze inderdaad nogal eens interpretaties geven van een röntgenonderzoek, die enkel of in hoofdzaak op röntgensymptomen berusten. Het zou

¹⁾ Wiener Mediz. Wochenschrift, 1930, no. 28, S. 922.

echter onjuist zijn hen alléén daarvoor verantwoordelijk te stellen. De niet-röntgenologische gegevens moeten hun tenslotte door de verwijzende artsen worden verstrekt, en de ervaring leert dat deze laatsten op dit punt dikwijls weinig mededeelzaam zijn. Blijkbaar zijn dus ook zij van mening, dat een röntgenonderzoek veelal wel zonder andere gegevens kan worden geïnterpreteerd. Men moet nu toegeven, dat er inderdaad wel feiten zijn die aan deze opvatting een schijn van juistheid geven. In een aantal gevallen toch is een röntgenonderzoek doorslaggevend, onafhankelijk van of zelfs ondanks andere symptomen. Men denke b.v. aan de bepaling van de plaats van een beenbreuk en de stand van de breukeinden. En men mag zich daarover eigenlijk niet eens verwonderen, want wat het röntgenonderzoek levert zijn in de meest directe zin afbeeldingen van organen, d.w.z. van datgene waarin naar de meer dan anderhalve eeuw oude opvatting der orgaanpathologie het essentiële van een groot aantal ziekten tot uiting komt. Deze opvatting vindt haar oorsprong in een groot werk van Morgagni, waarin deze het materiaal heeft bewerkt, dat hij gedurende een 56-jarig professoraat in Padua verzamelde. In dit in 1761 verschenen werk confronteert hij systematisch de anatomische bevindingen na de dood van een groot aantal patiënten met de ziekteverschijnselen die tijdens het leven werden waargenomen, en hij slaagt er zo in voor verschillende ziekten de daarbij regelmatig voorkomende anatomische veranderingen aan te geven. Uit de titel van het boek: „De sedibus et causis morborum per anatomem indagatis” blijkt al, dat hij de plaats van deze anatomische veranderingen beschouwt als de eigenlijke zetel van de ziekten, en deze titel is daardoor karakteristiek voor de orgaanpathologie, die tot aan het begin van deze eeuw de feitelijke basis was van de gehele ziektekunde.

Uit de opvatting van de orgaanpathologie heeft nu Laennec de logische consequentie getrokken voor de kliniek. In zijn hoofdwerk: „De l'auscultation médiate” van 1821 geeft deze te kennen, dat het doel van een klinisch onderzoek moet zijn aan het ziekbed zo nauwkeurig mogelijk de bij een patiënt bestaande anatomische veranderingen te reconstrueren, en hij licht dit standpunt toe door uitvoerig aan te geven hoe men bij patiënten met hart- en longaandoeningen dit doel nabij kan komen door systematische toepassing van een aantal eenvoudige onderzoe-

kingsmethoden. Onder deze methoden neemt de auscultatie met de door hem ontdekte stethoscoop een voornamelijk plaats in.

Intussen was de door Laennec beoogde reconstructie aan het ziekbed van anatomische veranderingen met de hulpmiddelen van de vorige eeuw toch maar zeer gebrekkig mogelijk. Goed uitvoerbaar is ze pas geworden in de laatste 30 jaar, toen het röntgenonderzoek een zekere graad van ontwikkeling ging bereiken; dit onderzoek voorzag dus in een al sinds ongeveer een eeuw bestaande behoefte, en zijn snelle opkomst moet zeker voor een belangrijk deel aan die omstandigheid worden toegeschreven.

De orgaanpathologie had echter in de tijd waarin de röntgenstralen het haar potentiëel mogelijk gingen maken het klinisch onderzoek vrijwel te beheersen haar centrale plaats in de ziektekunde al enigermate verloren. Men had bemerkt dat vormveranderingen van organen en zelfs veranderingen in hun microscopische structuur lang niet altijd parallel gaan met veranderingen in de functies. Voor het organisme hebben nu in de eerste plaats functiestoornissen betekenis, en men had daarom middelen gezocht en gevonden, waarmee de orgaanfuncties meer direct kunnen worden benaderd dan door anatomisch onderzoek. Deze middelen, mechanische en elektrische metingen, en vooral chemische en cytologische bepalingen in lichaamsvochten, hebben de ziektekunde naast een anatomisch ook een humoraal en een functioneel aspect gegeven, en dit doet zich vooral in de inwendige geneeskunde ook bij het klinisch onderzoek in sterke mate gelden. De genoemde aspecten van de moderne pathologie vormen nu een logisch samenhangend geheel, dat volkomen past in een zeer algemeen schema, dat de biologische wetenschappen zich in de loop van de vorige eeuw hebben opgebouwd. In wezen is dit het schema van de ontologie die men met de naam materialisme pleegt aan te duiden. Dit materialisme aanvaardt wel is waar het bestaan van geestelijke verschijnselen, maar het denkt zich die volkomen afhankelijk van materiële processen, en het ziet daardoor in een levend wezen in feite niet meer dan een mechanisme. Wanneer nu in zulk een mechanisme een functie gestoord is moet dit een gevolg zijn óf van fouten in de vorm of in de samenhang van bepaalde delen, óf van een verkeerde physicochemische structuur van die delen, óf van invloeden van buiten af. De röntgen-

stralen geven nu van deze mogelijkheden in de regel geen volledig beeld omdat ze in hoofdzaak vormafwijkingen en macroscopische structuurveranderingen aan het licht brengen; de met deze stralen verkregen gegevens moeten daarom meestal worden aangevuld met de resultaten van fysisch, chemisch en cytologisch onderzoek, en daarnaast is dikwijls functieonderzoek nodig om te komen tot enig begrip van de betekenis en de samenhang van reeds gevonden afwijkingen, of om het bestaan van nog niet gevonden of niet te vinden vorm- en structuurafwijkingen van organen te kunnen vermoeden. Wie dus de uitkomsten van een röntgenonderzoek los van die van de andere genoemde onderzoekingsmethoden interpreteert of laat interpreteren schiet volgens het materialistische schema te kort, omdat hij de betekenis van macroscopische vorm- en structuurveranderingen te hoog aanslaat.

Er is echter evenzeer een tekort bij de arts, wiens doen en laten geheel aan de eisen van het schema beantwoordt. Het schema heeft n.l. consequenties die volkomen onaanvaardbaar zijn, en we willen deze consequenties vooral daarom nog eens uitdrukkelijk naar voren brengen, omdat ze velen van ons niet eens vreemd aandoen.

Denken we ons b.v. een jongen die een bal ziet aankomen, en dan zijn hand uitsteekt en de bal vangt. Ieder onbevooroordeelde zal dan in het zien van de bal en in de wens om hem te vangen oorzaken zien van het uitsteken van de hand en van het vangen. Niet echter de fysioloog, die zich houdt aan het oude schema der natuurwetenschappen. Deze zal U uiteenzetten dat de voortvliegende bal in de ogen van de jongen indrukken geeft op de netvlies, dat deze indrukken prikkels veroorzaken die in de hersenen worden voortgeleid naar de achterhoofds-kwabben, dat hier nieuwe prikkels worden opgewekt die uitgaan naar andere hersengebieden en daar weer nieuwe prikkels veroorzaken, dat tengevolge daarvan eindelijk een prikkelings-toestand ontstaat in één van de centrale hersenwindingen, dat deze toestand zich dan eerst door de hersenen en vervolgens langs zenuwen voortzet naar een arm, en dat daardoor tenslotte bepaalde spieren gaan contraheren, met als gevolg dat de arm wordt opgeheven en de bal gevangen.

In deze hele reeks van materiële processen spelen dus noch het zien van de bal, noch de wens om hem te vangen een rol;

de gewaarwording en het wilsbesluit worden wel niet ontkend, maar ze zijn geen schakels in de causale keten van opeenvolgende verschijnselen; ze begeleiden wel bepaalde materiële hersenprocessen, maar alleen als werkeloze toeschouwers; voor de eigenlijke gang van zaken hebben ze geen betekenis, en ze zijn daardoor bij die processen slechts een overtollig bijproduct.

Erg aannemelijk klinkt deze opvatting niet, en andere soortgelijke consequenties van het schema zijn niet aannemelijker. Eén daarvan is, dat bij Uw gang naar deze bijeenkomst Uw wens om een rede aan te horen geen invloed heeft gehad, en ik denk niet dat U deze consequentie in ernst zult aanvaarden. Ook mag ik wel aannemen dat U van Uw kant niet de indruk heeft dat deze rede enkel een product is van automatisch verloopende contracties van de spieren die mijn stem vormen, en dat de gedachten die mij bij de samenstelling ervan hebben beziggehouden geen invloed hebben gehad. Toch ligt ook die consequentie in het schema opgesloten en men mag er zich zeker over verbazen, dat het zich onder zulke omstandigheden in zovele geesten blijft handhaven.

Om dit te kunnen begrijpen dienen we ons te bezinnen op de grondslagen van het schema. Zijn wortels blijken dan te liggen in twee misschien wel voor de hand liggende, maar toch zeer gedurfde generalisaties van bekende regels; in de eerste plaats in de onderstelling, dat niet alleen de evolutie van de dode, maar ook die van de levende natuur geschiedt volgens de klassieke wetten van natuur- en scheikunde, en in de tweede plaats in de aanname dat niet slechts een bepaalde klasse van geestelijke verschijnselen, maar alle geestelijke processen een parallel hebben in het materiële.

De eerste generalisatie ontleent haar betekenis aan de bijzondere structuur van de fundamentele wetten van de klassieke natuur- en scheikunde. Men vindt deze structuur voor het eerst in de door Newton opgestelde grondregels der mechanica, maar men treft haar evenzeer aan in de regels van Maxwell, die het verloop van elektrische en magnetische verschijnselen bepalen. Wanneer regels van deze soort inderdaad niet slechts de evolutie van de levenloze, maar ook die van de levende natuur beheers-ten, zou het mogelijk zijn de toekomstige evolutie van de gehele wereld uit de toestand van nu tot in de kleinste bijzonderheden af te leiden. Dit afleiden zou wel grotere mathematische vermo-

gens vereisen dan het mensdom kan opbrengen, en men zou het zich alleen uitgevoerd kunnen denken door een universele geest als door Laplace ¹⁾ werd geconcipteerd, maar in elk geval zou het materiële wereldgebeuren volkomen automatisch verlopen; niet-materiële en met name geestelijke factoren zouden op dit gebeuren generlei invloed kunnen uitoefenen, en de evolutie van de materiële wereld zou dus volstrekt deterministisch zijn bepaald. Aldus de consequentie van de eerste generalisatie die aan het te beschouwen schema ten grondslag ligt.

De tweede der bovengenoemde generalisaties heeft nu voor de geestelijke wereld dezelfde consequentie als de eerste voor de wereld van het materiële. Wanneer alle geestelijke verschijnselen een parallel hebben in de materiële wereld, en de evolutie van deze laatste gedetermineerd verloopt, moet ook de evolutie van de geestelijke wereld gedetermineerd verlopen. Al ons denken en willen geschiedt dan automatisch, en onze innerlijke ervaring van een betrekkelijke vrijheid van wil en gedachte is niet meer dan een bedriegelijke schijn. Het wordt niet slechts onmogelijk om iemand verantwoordelijk te stellen voor zijn daden, maar zelfs om dit te doen voor zijn gezindheid en zijn plannen.

Het is zeker merkwaardig dat een natuurbeschouwing met dergelijke absurde consequenties in de kringen van biologen en medici niet méér verzet heeft ondervonden. Ook diegenen onder hen die menen dat de klassieke wetten van natuur- en scheikunde niet toereikend zijn voor een verklaring van de levensverschijnselen – zij mogen zich vitalisten noemen of niet – maken in de praktijk van deze wetten onbeschoord gebruik en stoten zich zelden of nooit aan hun volstrekt deterministisch karakter, dat toch de oorsprong is van alle zoëven geschetste moeilijkheden. De grote aanval op dit determinisme moest komen van de kant van de physici op grond van geheel andere overwegingen. Deze hebben in de loop van de laatste 20 jaren in de quantenmechanica aan de fundamentele wetten van natuur- en scheikunde een formulering gegeven, waardoor hun karakter fundamenteel werd gewijzigd. De quantenmechanische formules geven niet als de klassieke een volkomen scherpe be-

¹⁾ P. S. Laplace, *Essai philosophique sur les probabilités*, „De la probabilité”.

paling van de betreffende verschijnselen, maar laten een zekere speelruimte; door geen individuele maar statistische feiten vast te leggen laten zij in hun natuurbeschrijving enige onbepaaldheid. Het is daardoor zeker denkbaar dat regels als die der quantenmechanica zowel gelden in de levende als in de levenloze natuur. Wanneer n.l. de evolutie van de materiële wereld niet volledig wordt bepaald door factoren uit zijn eigen domein kunnen ook niet-materiële, dus b.v. geestelijke factoren deze evolutie beïnvloeden. Men kan zich dan voorstellen dat in ketens van causaal samenhangende verschijnselen materiële en geestelijke schakels elkaar afwisselen, en daarmee vervalt de principiële moeilijkheid waarvoor de gangbare materialistische beschouwingwijze ons stelt wanneer we ons een beeld willen vormen van de samenhang van processen als zich afspelen bij een jongen die op het zien van een aankomende bal zijn hand uitsteekt en deze bal vangt.

Vermoedelijk zien vele artsen in deze voorstelling niet eens iets ongewoons, en ze hebben haar misschien altijd als vanzelfsprekend beschouwd wanneer ze opmerkten, dat geestelijke moeilijkheden bij hun patiënten zich uitten in lichamelijke bezwaren. Ze zullen zich dan echter niet altijd hebben gerealiseerd dat een algemene geldigheid van natuurwetten van het hun zo vertrouwde klassieke type voor zulk een opvatting geen ruimte laat, en dat er een quantenmechanica nodig was om deze opvatting houdbaar te maken. En vermoedelijk zal hun veelal ook zijn ontgaan dat de causale samenhang in de materiële wereld volgens deze opvatting principiële hiaten zou moeten vertonen waardoor in deze wereld niet — zoals het materialisme leert — de gehele werkelijkheid met inbegrip van al het geestelijke tot uitdrukking kan komen. Op deze consequentie komen we aanstonds nog terug.

Al moge nu echter de geschetste voorstelling in het licht van de quantenmechanica houdbaar zijn, zonder moeilijkheden is ze niet. Voor een principiële moeilijkheid plaatst zij ons b.v. wanneer we ons een beeld trachten te vormen van de processen die zich afspelen, wanneer iemand een vóór hem staande boom waarneemt. Volgens de physiologen komt de waarneming van deze boom tot stand doordat eerst in de ogen beelden worden gevormd op de netvliesen, en deze netvliesbeelden dan door tussenkomst van bepaalde zenuwbanen een zekere prikkelings-

toestand teweegbrengen in de achterhoofdskwabben van de hersenen. Van de boom zelf en van het licht dat daarvan uitgaat dringt echter in deze kwabben niets door; wat zich daar afspeelt zijn psysicochemische processen die met de boom generlei gelijkenis vertonen, en in deze gedachtengang is het niets minder dan een wonder, wanneer de voorstelling die door deze processen wordt opgeroepen nu juist een getrouwe weergave zou zijn van de boom, waardoor ze in gang zijn gezet. Veeleer is er reden om aan te nemen dat het stuk werkelijkheid, dat de voorstelling van een boom opwekt, van geheel andere aard is dan de inhoud van de boomvoorstelling, en aangezien de geschetste gedachtengang past op elke denkbare zintuigelijke waarneming ligt de conclusie voor de hand, dat onze gehele voorstelling van een materiële wereld de openbaring is van een verborgen realiteit die sterk van deze voorstelling verschilt.

De gedachte dat de materiële wereld alleen bestaat in onze voorstelling, en in feite de verschijningsvorm is van iets geheel anders, is in de Westersche cultuur het eerst onder woorden gebracht door Plato, en toen deze zijn allegorie van de grot schreef had hij daarmee geen andere bedoeling dan die gedachte uit te beelden. In de geketende grotbewoners moet men daarbij de naïeve doorsneemensen zien en in de schaduwen tegenover hen de materiële wereld. Evenals nu de grotbewoners de schaduwen, zullen de doorsnee-mensen de materiële wereld als de eigenlijke werkelijkheid beschouwen. Beide echter ten onrechte. In de allegorie ligt de eigenlijke werkelijkheid niet in de schaduwen, maar in het vuur, in de objecten die de schaduwen werpen, en in de indivuen die deze objecten dragen, en evenzo ligt voor ons mensen de eigenlijke werkelijkheid niet in de materie zoals we ons die plegen voor te stellen, maar in iets van geheel andere aard. Terwijl het nu in de allegorie aan de éne losgelatene gegeven was de werkelijkheid zelf te aanschouwen en zo tot een juist inzicht te komen, moeten wij mensen de waarheid van binnen uit trachten te benaderen door in te dringen in de werkelijkheid die zich mede in de schijn van het materiële aan ons openbaart.

G. Heymans heeft nu in zijn psychisch monisme de onderstelling uitgewerkt dat deze werkelijkheid van geestelijke aard zou zijn. Hij hield daarbij echter vast aan een door natuurwetten van het klassieke type gedetermineerde evolutie van de materiële

wereld, en dientengevolge kwam ook hij tot een conceptie, die geen ruimte laat voor de mogelijkheid dat deze evolutie door geestelijke factoren zou kunnen worden beïnvloed. Dit bezwaar vervalt evenwel wanneer men aanneemt dat in de materiële wereld regels gelden van het quantenmechanische type. Deze aanname leidt tot de opvatting dat de werkelijkheid, die dan geheel van geestelijke aard is, zich slechts ten dele in ons aller bewustzijn vermag te openbaren als het min of meer samenhangend geheel van onze voorstellingen van een materiële wereld; daartegenover staat een ander deel, dat zich niet materiëel manifesteert en bestaat uit afzonderlijke eenheden, die elk het geestelijk individuele uitmaken van een mens of ander levend wezen en zich aan ieder mens onder meer kenbaar maken in zijn eigen denken, voelen en willen. Deze opvatting is voor mij aantrekkelijker dan de eerder aangeduide, omdat ze afstand doet van de willekeurige en overbodige aanname, dat onze voorstelling van de materiële wereld een adaequaat beeld zou zijn van het deel van de werkelijkheid, waardoor deze voorstelling in ons wordt opgeroepen. Haar door te denken vraagt wel veel abstraherend vermogen, maar wie zich eenmaal in haar sfeer heeft ingeleefd voelt zich als uit de duisternis opgeheven naar het licht en zal haar niet zo maar prijsgeven. Op de verschillende consequenties der opvatting kunnen we hier echter niet uitvoerig ingaan, en we willen er alleen op wijzen dat voor haar evenals voor de opvatting van zoeven in ons beeld van de materiële wereld niet de gehele werkelijkheid tot uitdrukking komt, dat dus voor beide de werkelijkheid principiëel meer omvat en rijker is dan dit beeld, en dat zij daarom door natuurwetenschappelijk onderzoek van materiële dingen, hoe minutieus en volledig ook uitgevoerd, maar zeer ten dele kan worden benaderd.

De juistheid van deze conclusie is nu door de artsen altijd wel gevoeld, aanvaard en beleden, en deze hebben daarom altijd veel waarde gehecht aan het persoonlijk contact met hun patiënten. Dit neemt echter niet weg, dat velen bij hun wetenschappelijk denken en handelen sinds meer dan een eeuw steeds weer zijn uitgegaan van een schema, waarin — het zij nog eens herhaald — voor invloeden van geestelijke factoren in de materiële wereld geen plaats is. Men vindt daardoor in de opvattingen van de artsen dikwijls tegenstrijdige elementen, en men heeft deze tegenstrijdigheden wel eens willen verklaren uit een

natuurlijke tegenstelling tussen geneeskunde en geneeskunst. Zulk een natuurlijke tegenstelling bestaat echter niet en de hier bedoelde tegenstrijdigheden vinden hun oorsprong daarin, dat de geneeskunde zich dikwijls niet kan losmaken van het materialistisch dogma. Goed opgevat vormen geneeskunde en geneeskunst tezamen een harmonisch geheel, dat als alle wetenschap elementen van kunst en als alle kunst elementen van wetenschap bevat, en tussen deze verschillende geestesuitingen behoren zeker bij een arts geen spanningen te bestaan.

De geneeskundige practijk heeft zich niettemin niet vrij kunnen houden van tal van opvattingen en gewoonten die blijk geven van een onvoldoende waardering van geestelijke elementen. Deze opvattingen en gewoonten vindt men niet in de eerste plaats bij de algemene practici, maar bij specialisten; er zijn maar enkele specialismen die er aan ontsnappen. Zeer geëxposeerd zijn echter de radiologen, en wel vooral diegenen onder hen, die zich enkel bezighouden met röntgenonderzoek en niet met stralenbehandeling. Deze toch dragen de verantwoordelijkheid voor hun patiënten nooit alleen, maar delen die altijd met anderen, en het is daardoor voor hen nooit een opgelegde plicht om zich in álles wat zich bij een patiënt voordoet zèlf te verdiepen. Daardoor vervalt intussen voor hen niet alleen een zware last, maar ook één van de karakteristieke charmes van het beroep van de arts, en tegelijkertijd wordt hun instelling tegenover de patiënten er vaak ernstig door bedreigd. De belangstelling voor niet-röntgenologische bijzonderheden neemt n.l. gemakkelijk af, en daardoor wordt de weg vrij gemaakt voor een organisatie van het röntgenonderzoek, die economisch wel heel efficiënt is en zich vooral in de Verenigde Staten heeft doorgezet, maar die medisch niet verantwoord mag heten. In Nederland heeft deze organisatievorm gelukkig weinig ingang gevonden; het kan echter zijn nut hebben zijn gevaren met enige nadruk naar voren te brengen, omdat in enkele van onze grote steden de overheid er naar streeft in bepaalde ziekenhuizen het röntgenonderzoek van de stralenbehandeling te scheiden en het daardoor de met het röntgenonderzoek belaste artsen uiterst moeilijk zou kunnen maken om niet geheel van de klinische sfeer te vervreemden.

Waartoe deze vervreemding in Amerika al heeft geleid, kan men afleiden uit de klachten, die de voorzitter Robert S. Stone

tot uiting bracht in de rede waarmee hij het congres opende, dat in 1943 te Chicago werd gehouden door de Radiological Society of North America ¹⁾. Het blijkt in de grote Amerikaanse röntgen-inrichtingen gebruikelijk te zijn, dat artsen en patiënten elkaar nauwelijks en dikwijls zelfs in het geheel niet zien of spreken. Doorlichtingen worden blijkbaar tot het uiterste minimum beperkt en in het algemeen ontmoeten de patiënten er niet de artsen, maar alleen secretaresses, radiographers en ander hulppersoneel; de artsen hebben zich n.l. teruggetrokken in hun particuliere vertrekken, waar ze achter hun bureaux röntgenfoto's beoordelen en expertises dicteren. Stone wijst er nu op dat deze gang van zaken aan het aanzien van de radiologen ernstig schade doet. Voor een patiënt heeft n.l. de radiographer, met wie hij direct in aanraking komt, veel meer betekenis dan een arts in permanente retraite, en de radiologen wordt daarom aangeraden het verloren contact met hun patiënten zo spoedig mogelijk te herstellen.

De radioloog die het contact met zijn patiënten verwaarloost, schiet intussen tegenover hen niet alleen te kort in reverentie, hij laat ook na ervoor te zorgen dat bij zijn onderzoek en beoordeling behoorlijk rekening kan worden gehouden met datgene waar het tenslotte in de meeste gevallen om gaat: de moeilijkheden die een patiënt als mens ondervindt en de reactie op die moeilijkheden van zijn persoonlijkheid. Over deze dingen kan zelfs een gesprek van enkele minuten dikwijls meer leren dan de uitvoerigste inlichtingen van de verwijzende arts; deze kan wel waardevolle gegevens verschaffen over allerlei materiële bijzonderheden, maar voor het karakteriseren van geestelijke fenomenen is het uitdrukkingsvermogen van de menselijke taal meestal maar nauwelijks voldoende en het gangbare medische jargon zeker volkomen ontoereikend. Met dit jargon kan eigenlijk alleen het materiële in een mens behoorlijk worden beschreven; het mensbeeld dat er mee kan worden getekend moet dus wel grote hiaten vertonen, en dat juist op de punten waar het specifiek menselijke tot uiting komt. Deze hiaten nu kunnen alleen door persoonlijk contact met de betreffende mens worden aangevuld, en het is de fout van de materialistische ontologie, dat zij meent deze hiaten ook wel te kun-

¹⁾ Radiology, 42, 1944, pp. 290-292.

nen aanvullen met materiële gegevens, die zij dan beschouwt als de eigenlijke grond van de geestelijke fenomenen waarvoor zij ze in de plaats stelt. De materiële gegevens vermag zij nu met de haar ten dienste staande uitdrukkingsmiddelen wèl te beschrijven, en door dan haar gezichtskring geheel tot het materiële te beperken komt zij tot een mensbeeld, dat inderdaad geen principiële hiaten meer bevat die uit andere bron zouden moeten worden aangevuld. Zoals gezegd ontbreken echter in dit beeld juist de typisch menselijke trekken.

Men mene intussen niet dat een beperking van de gezichtskring als hier bedoeld zich onder de practiserende artsen alleen bij radiologen zou kunnen voordoen. De algemeen aanvaarde ziektekunde, die geheel op het materiële is ingesteld en waarin voor psychopathologie geen ruimte is, houdt nog bijna alle delen van de geneeskunde in haar greep en heeft in bijna elk specialisme geleid tot opvattingen waarvan de consequenties niet kunnen worden aanvaard. Deze consequenties komen in het algemeen wel niet zo duidelijk aan het licht als bij de in retraite levende Amerikaanse radiologen, maar men behoeft toch niet buiten onze landsgrenzen te gaan om ook van onverdachte klinici uitlatingen te vernemen, waaruit blijkt dat zij het geestelijke in de mens niet beschouwen als een zelfstandig gegeven, maar als een bijproduct van iets materiëls, dat er de eigenlijke grond van is. Enkele voorbeelden mogen dit toelichten. Niet lang geleden hoorde ik één van onze vooraanstaande neurologen in een vergadering uitspreken, dat door de ontwikkeling van het röntgenonderzoek de persoonlijke ondervraging van patiënten met hersentumoren steeds minder nodig wordt. Nu ben ik er mij zeer wel van bewust dat men uit een dergelijke uitlating geen al te ver gaande conclusies moet trekken, en dat men er b.v. niet uit moet afleiden dat de neurologie of de geneeskunde in het algemeen er naar zou streven de ondervraging van patiënten geheel overbodig te maken. De overheid zal zich dus voorlopig nog niet behoeven bezig te houden met de vraag of het wel zin heeft aan de Utrechtse Universiteit naast de faculteit voor de veeartsenijkunde ook nog een medische faculteit in stand te houden. Maar men mag toch wel concluderen dat voor de bewuste neuroloog de ondervraging van een patiënt niet meer is dan een middel om te komen tot de vaststelling van anatomische, d.w.z. materiële veranderingen en dat

wil tenslotte toch zeggen, dat voor hem de ziektekunde in wezen nog orgaanpathologie is. Men kan er zich trouwens ook niet al te zeer over verbazen, dat een orgaanspecialisme als de neurologie orgaanpathologisch is ingesteld. Ze heeft dit gemeen met alle andere orgaanspecialismen, ook al spelen in verschillende daarvan ook geestelijke elementen een belangrijke rol, met name wanneer zintuigfuncties in het geding zijn.

Sterk op het materiële ingesteld is begrijpelijkerwijze ook de heelkunde, van welk specialisme de omvang immers wordt bepaald door de mogelijkheid om mechanische behandelingsmethoden toe te passen. Hoezeer men daar alle levensuitingen van een materiële substraat afhankelijk denkt, is me enkele jaren geleden nog eens duidelijk gebleken, toen ik een bekwaam chirurg bij een operatie, die hij onder plaatselijke verdoving uitvoerde bij een zuigeling, hoorde verklaren, dat bij een zo jong kind zijn ingreep ook zonder anaesthesie niet pijnlijk zou zijn, omdat de betreffende zenuwbanen daarvoor nog niet voldoende ontwikkeld waren. De omstandigheden lieten toen een uitvoerige discussie van dit punt niet toe, maar de chirurg zal toch zeker zijn argumentatie en misschien ook zijn conclusie moeten herzien wanneer hij kennis neemt van de opmerking van Fechner¹⁾, dat honden en katten zich weliswaar met poten voortbewegen, maar dat er slangen en regenwormen zijn om te bewijzen, dat men hieruit niet mag afleiden dat voortbeweging van dieren onmogelijk zou zijn wanneer zich geen poten hebben ontwikkeld.

In de interne geneeskunde heeft de ziekteleer in de laatste halve eeuw een meer functioneel dan anatomisch karakter gekregen, en bij het functie-onderzoek spelen vooral humorale elementen een grote rol. Ook hier is echter de ziekteleer nog geheel op het materiële gericht en past ze volkomen in het schema van de materialistische natuurbeschouwing. Dientengevolge voelt ook de internist zich niet bevredigd zolang voor een ziekelijke stoornis geen materiële grondslag gevonden is en kan hij aan geestelijke invloeden in de mens alleen dan de daaraan toekomstende plaats geven, wanneer hij zijn eigen ziekteleer verloochent. Het enige medische specialisme dat zich welbewust van de instelling op het materiële heeft losgemaakt is de

1) G. Th. Fechner, Ueber die Seelenfrage, Kap. V.

psychiatrie. Al zal ook de psychiater nog wel belangstelling hebben voor materiële veranderingen, hij beschouwt het aantonen daarvan niet als het einddoel van een geneeskundig onderzoek en het navorsen van de geestelijke structuur van een patiënt niet enkel en zelfs niet in hoofdzaak als middel. Dit wil nog niet zeggen dat hij bewust afstand zou hebben genomen van de materialistische wereldbeschouwing, die alle geestelijke verschijnselen ziet als uitvloeisel van iets materiëls. Ook een 25 jaar geleden, toen mijn generatie van artsen in de psychiatrie werd ingewijd, was het psychiatrisch onderzoek al sterk op het geestelijke gericht, en toch werd in de inleiding van het toen veel gebruikte leerboek van Bleuler¹⁾ van 1923 het materialisme nog als de enige aannemelijke ontologie voorgesteld. Er waren dan ook in die tijd aan verschillende grote krankzinnigengestichten nog patholoog-anatomen werkzaam, die door onderzoek van de hersenen van overleden patiënten hoopten te komen tot een beter begrip van de verschillende psychosen. Succes hebben deze daarbij echter niet gehad, en mede daardoor vindt men thans hun plaatsen door andere specialisten bezet. De psychiatrie heeft zich intussen steeds meer van het materiële afgewend, en men mag daarin misschien toch wel een aanwijzing zien dat zich het inzicht baanbreekt dat er geestelijke processen zijn die geen materiële parallel hebben, en dat dus het geestelijke in beginsel meer omvat en rijker is dan het materiële. Een soortgelijke aanwijzing ligt mogelijk in de opkomst van de z.g. psychosomatische geneeskunde, die meer principiëel dan de klassieke met het geestelijke in een mens rekening wil houden, omdat dit zich voor een deel aan de greep van het materiële onttrekt. Ik ben er echter van overtuigd, dat dit alles pas tot volle rijpheid zal kunnen komen, wanneer het een vast fundament heeft gevonden in een redelijk verantwoorde natuurbeschouwing, die niet als het gangbare materialisme alle geestelijk gebeuren van een materiëel substraat afhankelijk denkt, maar gelijk de boven aangeduide beschouwingwijze aan het geestelijke ook zelfstandige ontplooiingsmogelijkheden toekent. Pas wanneer de artsen algemeen van het hun zo vertrouwde materialistische schema tot zulk een standpunt weten op te klimmen zal de bestaande spanning tus-

¹⁾ E. Bleuler, Lehrbuch der Psychiatrie, Berlin 1923, S. 4.

sen geneeskunde en geneeskunst zich volledig kunnen oplossen. Want eerst dan zal ook in de geneeskunde vrijelijk kunnen doordringen hoezeer het geestelijke in de mens het lichamelijke in betekenis overtreft, en eerst dan zal ook daar voluit kunnen worden beseft wat het betekent dat — met een variatie op een beroemd woord van Pascal¹⁾ — het lichamelijke in een mens door de wereld waarin hij leeft als een punt wordt verzwolgen terwijl zijn geest in staat is het universum tot in schier oneindige diepten te peilen.

Vatten we tenslotte de gegeven beschouwingen kort samen. Als uitgangspunt brachten we de opvatting naar voren, dat het schaduwspel, dat de röntgenstralen ons leveren, in het algemeen niet kan worden begrepen wanneer niet ook andere gegevens over de afgebeelde objecten ter beschikking staan. De radioloog die niet naar deze opvatting handelt plaatst zich in de positie van de eeuwig gebondenen in de Platonische allegorie van de grot. Men mag echter van hem verlangen dat hij zich niet tevreden stelt met het leven van deze gekluisterden, en dat hij de vleugels zal willen uitslaan om als de éne losgelatene de wereld te bereizen, waarvan de röntgenstralen hem slechts schaduwbeelden leveren; het is immers deze wereld, die hij tezamen met andere geneeskundigen heeft te doorvorsen. Vele van deze geneeskundigen beperken zich daarbij echter tot het materiële aspect van die wereld en realiseren zich niet, dat ook dit aspect nog niet meer is dan een schaduwspel, waarin zich een dieper liggende en veel rijkere werkelijkheid slechts ten dele openbaart. Dat zij zich deze beperking opleggen is mede een gevolg van de veel verbreide opvatting, dat de evolutie van de levende natuur zo goed als die van de levenloze regels volgt die hetzelfde karakter hebben als die van de klassieke natuurkunde. Sinds echter de quantenmechanica aan de fundamentele regels van de natuurkunde hun volstrekt determinerende karakter heeft ontnomen heeft deze beperking geen redelijke grond meer, en hierdoor is ook in de geneeskunde de weg geopend voor een opvatting, waarin niet het geestelijke aspect van de wereld afhankelijk wordt gedacht van het materiële, maar waarbij de essentie juist in het geestelijke is gele-

¹⁾ Pascal, *Pensées* IV, 348.

gen. De weg naar een dergelijke opvatting is trouwens niet alleen geopend, er zijn ook tekenen die er op wijzen dat men deze weg werkelijk wil volgen en bezig is zich vrij te maken van de beperkingen die men lange tijd zichzelf heeft opgelegd.

Ook in mijn rede wil ik me thans vrijmaken van beperkingen die ik me tot dusver oplegde; ik heb nog alleen mijn kijk gegeven op enige algemene opvattingen en tendenzen die ik in de geneeskunde heb menen waar te nemen, en ik zou daaraan nog iets willen toevoegen over de gevoelens en verwachtingen waarmee ik mijn ambt aanvaard.

In de eerste plaats wil ik dan uiting geven aan mijn dankbaarheid, dat *H. M. Koningin Juliana*, onze wijze vorstin, termen heeft gevonden om mij tot hoogleraar aan deze Universiteit te benoemen. Dubbel dankbaar stemt het me daarbij dat mijn beide ouders deze benoeming niet alleen mogen beleven, maar ook voluit in staat zijn mijn ambtsaanvaarding bij te wonen. Zij kunnen zich er van overtuigd houden, dat ik mijn nieuwe positie voor een niet gering deel dank aan de sfeer in het ouderlijk huis, die mij bevrediging leerde vinden in wetenschappelijk werk, en het element van persoonlijke onderscheiding dat in mijn benoeming schuilt komt daarom voor een deel zeker ook aan hen toe. Objectief beschouwd ontleent de benoeming haar betekenis echter vooral aan het feit, dat zij de radiologie ook in Utrecht een zelfstandigheid geeft, waardoor deze haar ontwikkeling niet meer uitsluitend bepaald ziet door de directe behoeften van de verschillende klinieken en de opvattingen en wensen van individuele clinici, maar daarnaast ook haar eigen normen en behoeften op langere termijn tot gelding kan brengen. Ik waardeer het dan ook bijzonder dat *U, Mevrouw en Mijne Heren Curatoren*, Uw volledige steun heeft willen geven aan het voorstel van de Faculteit der Geneeskunde om tot de stichting van een leerstoel in de radiologie over te gaan, en niet minder stel ik het op prijs, dat *U, Mijnheer de Secretaris van het College van Curatoren*, mij reeds kon doen blijken, dat dit College al het mogelijke wil doen om mij een nieuw Instituut voor Medische Radiologie tot ontwikkeling te helpen brengen. Ik hoop en vertrouw, dat de hulp in deze spoedig zichtbare vruchten zal afwerpen. Wanneer ik

hierin mijn vertrouwen uitspreek mag ik echter niet nalaten te vermelden, dat dit voor een belangrijk deel ook berust op de bereidheid van U, *Mijne Heren Bestuurderen van het Stads- en Academisch Ziekenhuis*, om aan het genoemde instituut de beste huisvesting en outillage te geven die onder de heersende omstandigheden verantwoord zijn, en ik stel er prijs op U daarvoor van deze plaats mijn hartelijke dank te betuigen.

Dames en Heren Hoogleraren,

In Uw kring te worden opgenomen is voor mij een merkwaardige sensatie. Sinds ik in September van het jaar 1916 voor het eerst als student aan deze universiteit werd ingeschreven, heb ik bijna zonder onderbreking bepaalde aspecten van Uw activiteit van nabij kunnen volgen, eerst als student en promovendus in de wis- en natuurkunde, later als student in de geneeskunde, en tenslotte als conservator bij de Geneeskundige Kliniek. Om U in deze bescheiden kwaliteiten op Uw voetstuk te kunnen gadeslaan heb ik echter de blik omhoog, en dikwijls ver omhoog moeten richten, want het standsverschil tussen de hoogleraren en de rest van de zogenaamde Universitaire Gemeenschap is groot. Het doet me daarom wel heel vreemd aan me thans bij een officiële plechtigheid in deze aula geplaatst te zien op een niveau dat nog hoger ligt dan het Uwe, en niet minder vreemd is het me thans plaats te kunnen nemen in Uw zetels, die ik in mijn studententijd en nog lang daarna zo herhaaldelijk bezet zag door mijn universitaire leermeesters.

Deze zetels roepen altijd weer herinneringen bij me op aan diegenen onder hen die op mijn wetenschappelijke vorming de meeste invloed hebben gehad, aan Jan de Vries, L. S. Ornstein en A. A. Hijmans van den Bergh, en tussen hen en mij heb ik altijd wel zoveel afstand gevoeld, dat het me voorlopig zeker moeilijk zal vallen hun zetels ook als de mijne te beschouwen.

Wanneer ik nochtans de indruk heb dat ik me in Uw midden spoedig thuis zal voelen, is dat omdat U me algemeen is tegemoet gekomen op een wijze die niet alleen alle gevoel van afstand bij me heeft weggenomen, maar me zelfs zou kunnen doen vergeten dat er toch tot voor kort een zeer reële afstand is geweest. Dit geeft me het vertrouwen, dat ik me binnen niet te lange tijd geheel opgenomen zal voelen in de Universitas Scientiarum, waarvan ik als student onder studenten heb geproefd,

maar die ik in mijn twintig conservatorjaren vooral door onvoldoende contact met vertegenwoordigers van de humaniora vaak pijnlijk heb gemist. Ik hoop, dat het me daarbij gegeven zal zijn van deze Universitas niet slechts vruchten te plukken, maar tot haar sfeer ook een eigen positieve bijdrage te leveren.

Mijne Heren Hoogleraren in de Faculteit der Geneeskunde,

De radiologie heeft misschien wel het meest van alle medische specialismen samenwerking nodig met andere specialisten. Ik hoop dat de erkenning hiervan mij zal behoeden voor de eenzijdigheid waarvoor radiologen zich nochtans zomin als andere specialisten altijd weten te vrijwaren. Meer dan wie Uwer ook heb ik daartoe echter behoefte aan een goede verstandhouding met U allen, en wel vooral met de clinici onder U. Het is me daarom een grote voldoening hier niet alleen te kunnen verklaren dat deze verstandhouding niets te wensen overlaat, maar ook dat ik de overtuiging heb, dat zich daarbij nooit onoverkomelijke moeilijkheden zullen voordoen. Wanneer mij gedurende mijn nog korte lidmaatschap van onze medische faculteit één ding duidelijk is geworden is het wel dit, dat ieder Uwer streeft naar de beste samenwerking tot één gemeenschappelijk doel: het vormen van goede artsen, en het is vooral hieruit dat ik het vertrouwen put waarmee ik de taak aanvaard, die ik in Uw midden zal hebben te vervullen.

Hooggeleerde De Langen,

Het is hier niet de plaats om in te gaan op alles waarvoor ik U dank verschuldigd ben. Ik wil daarom slechts enkele punten naar voren brengen. In de eerste plaats moge ik dan uiting geven aan mijn waardering voor de grote vrijheid die U me altijd heeft gelaten bij de vervulling van mijn taak in Uw kliniek. Ongetwijfeld zal ik daarbij wel eens anders hebben gehandeld dan U gewenst voorkwam, en het zou daarom zeker niet onlogisch zijn geweest wanneer U me ook enige verantwoordelijkheid naar buiten had opgelegd. U heeft echter voor wat in Uw kliniek gebeurde altijd zelf de volledige verantwoordelijkheid aanvaard, en de moeilijke bezettingsjaren, toen aan deze verantwoordelijkheid grote persoonlijke risico's verbonden waren, hebben daarop geen uitzondering gemaakt. Juist in deze

tijd is U voor ieder in de kliniek een vader geweest op wie we konden bouwen, want Uw zeer persoonlijke houding werd nooit door het eigen, maar altijd door het algemene Nederlandse belang bepaald. Bij moeilijke beslissingen zal ik me daarom ook in de toekomst steeds met vertrouwen tot U blijven wenden.

Dames en Heren leden van de Wetenschappelijke Staven,

Gedurende meer dan twintig jaar heb ik tot de Uwen behoord en me in Uw midden thuis gevoeld. Onze positie in het universitaire verband is in die tijd aanzienlijk verbeterd. Rechten die aan alle ander overheidspersoneel toekomen worden aan de leden van de wetenschappelijke staven niet meer in strijd met de wettelijke voorschriften stelselmatig onthouden, en sinds kort worden bij plechtigheden in de aula voor hun vertegenwoordigers ook enkele plaatsen gereserveerd, waardoor ze in dit opzicht niet meer zijn achtergesteld bij de studenten. Deze en andere verbeteringen zijn intussen niet zonder moeite en strijd verkregen, en de spits moest daarbij altijd door Uw vereniging Natura worden afgebeten. Om Uw positie in de Universiteit geheel in overeenstemming te brengen en te houden met Uw steeds groeiende betekenis voor het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek zal deze vereniging echter nog herhaaldelijk in het geweer moeten komen. Wanneer zij dit blijft doen in de sfeer die ik gedurende mijn veeljarig lidmaatschap van Natura heb leren kennen zal zij daarbij altijd op mijn steun kunnen rekenen, want ik weet, dat zij dan bij de verdediging van Uw belangen nooit de belangen van de Universiteit als geheel uit het oog zal verliezen.

*Dames en Heren medewerkers in het Stads- en Academisch
Ziekenhuis van nu en van vroeger,*

Aan onze verhouding heeft in de twintig jaar, die ik aan het ziekenhuis werkzaam ben, naar mijn gevoel maar weinig ontbroken. Ik mag daarom hopen, dat door mijn benoeming tot hoogleraar in deze verhouding niet méér zal veranderen dan mijn aanspreektitel, en dat we daarbij voor elkaar niet tevens andere personen zullen worden.

Tenslotte dan nog een woord tot U, *Dames en Heren Studenten in de Geneeskunde*,

De Universiteit behandelt U als ware troetelkinderen. Aanvankelijk alleen op werkdagen, later ook op Zondagen, en tenslotte ook des nachts, staat zij gereed om U de gelegenheid te geven een solide wetenschappelijke basis te leggen voor Uw later beroep. Zij geeft U daartoe echter niet slechts de gelegenheid, zij ziet er ook op toe, dat U van die gelegenheid gebruik maakt en oefent daarop met responsies, tentamens en examens een tamelijk effectieve controle uit. Deze controle betrof tot dusver niet de radiologie, en de vraag is, of ze nu ook tot dit onderdeel moet worden uitgestrekt. Voor mij zou dit tegenover het nadeel van tijdsverlies het voordeel hebben, dat het me het nuttig effect van mijn onderwijs beter zou leren beoordelen. Ik ben me er echter wel van bewust, dat Uw belang er alleen door wordt gediend wanneer het weinig extra tijd kost. De Universiteit dient n.l. zeker de a.s. arts niet de gelegenheid te ontnemen om zich actief te bewegen in de studentenmaatschappij. Door haar ietwat losgeslagen karakter geeft juist deze maatschappij hem de gelegenheid de mensenkennis en zelfkennis op te doen die hij later zo nodig heeft; het is hier, dat hij een ongezochte gelegenheid vindt om meer dan oppervlakkig kennis te maken met mensen van zeer verscheiden aard, aanleg en opleiding, en hun opvattingen, belangstelling en aspiraties kan leren begrijpen. Wanneer de Universiteit hem niet ook hiervoor de tijd laat leert zij hem misschien wel van boeken te houden, maar niet van de mensen, waarom het tenslotte ook in die boeken gaat, en dat terwijl toch juist het houden van mensen het eerste kenmerk is van de ware arts. Mijn eerste zorg bij de inrichting van mijn onderwijs zal dan ook zijn het U niet moeilijk te maken dit geestesmerk van de ware arts te verwerven.

Ik heb gezegd.